

ISSN: 2181-4031

DOI Journal 10.56017/2181-4031

2023

ISSUE 12  
DECEMBER

JOURNAL OF

FUNDAMENTAL

STUDIES

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ  
ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

JOFS



IMFAKTOR

ISSN: 2181-4031  
DOI Journal 10.56017/2181-4031

# ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

I-ЖИЛД, 12-СОҢ

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ-I, НОМЕР-12

JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

VOLUME-I, ISSUE-12

ТОШКЕНТ – 2023

# ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

№ 12 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.56017/2181-4031-2023-12>

## Бош муҳаррир:

Тураев Б.

– фалсафа фанлари доктори, профессор

## Масъул муҳаррир:

Расулова Д.

– иқтисодиёт фанлари доктори, доцент

## Таҳририят аъзолари:

Каримов Б.

– тарих фанлари номзоди, доцент

Мадумаров Т.

– юридик фанлар доктори, профессор

Баҳодиров Р.

– фалсафа фанлари доктори, профессор

Ходжаметова Гулчира Илишевна

– тарих фанлари номзоди, профессор

Ҳайдаров Ўрал Ахмадович

– иқтисодиёт ф.б.ф.д (PhD), доцент

Мусаев Джамалиддин Камалович

– юридик ф.б.ф.д (PhD), доцент

Жамолдинов Хумоюн Бахтиёрбек ўғли

– юридик ф.б.ф.д (PhD), доцент в.б

Узакова Зарина Фуркатовна

– социология ф.б.ф.д (PhD), доцент

Мамадияров Дилшод Уралович

– иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент

Тўраев Шавкат Нишонович

– фалсафа фанлари номзоди, доцент

Бердиева Гулмира Аминовна

– тарих фанлари номзоди

Гаипов Жасур Бахром ўғли

– иқтисодиёт ф.б.ф.д (PhD)

Сохибова Лола Жонибоевна

– фалсафа ф.б.ф.д (PhD)

Шарипов Дилшод Бахшиллович

– сиёсатшунос, эксперт

Содиржонов Мухриддин

Махамадаминович

– социология ф.б.ф.д (PhD)

“Фундаментал тадқиқотлар” илмий-амалий журнали 2022 йил 22 декабрь куни № 054837-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Мазкур журнал 6 та халқаро маълумотлар базаларида индексланган бўлиб, жорий йил учун **UIF 2023 = 7.5 “импакт-фактор”** кўрсаткичига эга.

Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг 2023 йил 24 июлдаги 01-02/1199-сонли хатига мувофиқ ушбу журналда чоп этилган мақолалар **хорижий мақолалар сифатида тан олинади.**

Саҳифаловчи\Page Maker\Верстка: Абдурахмон Хасанов

Таҳририят манзили: Тошкент шаҳар, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2/27-уй. Почта индекси 100152. Веб-сайт: [www.imfaktor.uz/com](http://www.imfaktor.uz/com)

Телефон номер: +99894-410 11 55, E-mail: [tahririyat@imfaktor.uz](mailto:tahririyat@imfaktor.uz)

© “IMFAKTOR Pages” илмий нашриёти, 2023 йил.

© Муаллифлар жамоаси, 2023 йил.

# ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

**МУХАМЕДБАЕВ Абдукаххор Абдуганиевич**

*Мустақил изланувчи*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10441157>

## ЕТАКЧИ ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРНИНГ ДИНИЙ ТАШКИЛОТЛАР ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ТАҲЛИЛИ

### АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада, етакчи хорижий мамлакатларнинг диний ташкилотлар фаолиятини тартибга солишнинг ҳуқуқий асослари таҳлили ҳақида сўз борибгина қолмай, диний ташкилотлар фаолиятини тартибга солишнинг ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш бўйича хорижий тажрибани ўрганиш, Хитой Халқ Республикаси жамиятида жуда узоқ диний анъаналар мавжудлиги, Хитой ҳукумати диний зиддиятлар туфайли ижтимоий тангликни олдини олишга ҳаракат қилиши ва МДХ доирасида ҳам айрим давлатларда жорий қилинган амалиёт тадқиқ қилинганлиги тўғрисида ҳам атрофлича тўхталиб ўтилади.

**Калит сўзлар:** етакчи хорижий мамлакатлар, диний ташкилотлар, ҳуқуқий асослар, Хитой Халқ Республикаси, ҳуқуқий механизмлар, диний анъаналар, диний зиддиятлар, ижтимоий танглик, МДХ.

## РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕЛИГИОЗНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ВЕДУЩИХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН АНАЛИЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЙ БАЗЫ

### АННОТАЦИЯ

В этой статье мы поговорим не только об анализе правовых основ регулирования деятельности религиозных организаций ведущих зарубежных стран, изучении зарубежного опыта совершенствования правовых механизмов регулирования деятельности религиозных организаций, существовании очень давних религиозных традиций в обществе народной Китайская Республика, китайское правительство

**Ключевые слова:** ведущие зарубежные страны, религиозные организации, правовые основы, Китайская Народная Республика, правовые механизмы, религиозные традиции, религиозные конфликты, социальная напряженность, СНГ.

## REGULATION OF THE ACTIVITIES OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS IN LEADING FOREIGN COUNTRIES ANALYSIS OF THE REGULATORY FRAMEWORK

### ANNOTATION

In this article, we will talk not only about the analysis of the legal foundations for regulating the activities of religious organizations in leading foreign countries, the study of foreign experience in improving the legal mechanisms for regulating the activities of religious organizations, the existence of very long-standing religious traditions in the society of the People's Republic of China, the Chinese government

**Keywords:** leading foreign countries, religious organizations, legal foundations, People's Republic of China, legal mechanisms, religious traditions, religious conflicts, social tension, CIS.

Диний ташкилотлар фаолиятини тартибга солишнинг ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш бўйича хорижий тажрибани ўрганишда мазкур давлатларнинг қайси ҳуқуқ оиласига мансублигига қараб ўрганилди. Бунда Романо-герман ва Англо-саксон ҳуқуқ оиласига тааллуқли бўлган етакчи хорижий давлатларнинг норматив асослари ўрганиб чиқилди. Бундан ташқари, МДХ доирасида ҳам айрим давлатларда жорий қилинган амалиёт тадқиқ қилинди. Хусусан:

*Хитой Халқ Республикасининг* 1982 йил Конституциясига мувофиқ дунёвий мамлакат деб эълон қилинди. Бироқ, юқорида айтиб ўтилганидек, бу мамлакатнинг жамиятида жуда узоқ диний анъаналар мавжуд. Бир томондан, бу ерда турли диний эътиқодлар бор бўлиб, уларнинг издошлари сони ортиб бормоқда. Бошқа томондан, давлат виждон эркинлигини барча шаклларда, шу жумладан диний ташкилотларни ташкил этиш ва уларнинг фаолияти орқали ҳам тўла назорат қилади.

Эркинликларга йўл қўймайдиган чекловларнинг бутун тизими жорий этилган. Илгари, бу Хитойнинг Давлат диний ишлар бюроси (SARA) орқали амалга оширилган. Бироқ, Хитойда Давлат Кенгаши ислохоти қабул қилинганлиги сабабли, Диний ишлар бўйича давлат бошқаруви функциялари диний ташкилотларни тўғридан-тўғри партияларнинг назорати остига олган Хитой Халқининг Ватанпарвар Бирлашган фронтига топширилди. “Жамоавий Диний фаолият” тушунчаси.

Диний масалалар тўғрисидаги низомнинг 12-моддасида кўрсатилган бўлиб, унга кўра фуқароларнинг жамоавий диний фаолияти рўйхатдан ўтган жойларда (Буддист монастирлари, Даосизм ибодатхоналари, масжидлар, черковлар ва диний фаолият учун бошқа турар жой бинолари) диний фаолият олиб бориладиган жойлар ёки диний ташкилотларнинг ишчилари томонидан ташкил этилади.

Ўз навбатида, ҳукумат расмий равишда руҳсат берилган беш динни бешта алоҳида ташкилот орқали ҳимоя қилади: Хитой Буддистлар уюшмаси, Хитой Даосизм уюшмаси, Хитой Ислом бирлашмаси, Протестант Три-Сам ватанпарварлик ҳаракати ва Хитой ватанпарварлик католик ассоциацияси.

Хитойдаги диндорларнинг сони бўйича ҳозирги кунда маълумотлар турлича. Хусусан, бугунги кунда Хитой аҳолиси сони 1,4 млрд. кишидан ортган. Шундан, буддистлар сони 256 млн.дан (18,2 %) ортган, христианлар 71 млн.дан (5,1 %) ортиқ, мусулмонлар 25 млн.дан (1,8 %) ортиқ, миллий диний йўналишдагилар 310 млн.га (21,9 %) яқин ҳамда бошқа динга эътиқод қилувчилар 11 млн.дан (0,8 %) ортиқни ташкил қилади [1].

Шунингдек, Хитойда 3 мингдан ортиқ диний ташкилотлар ва 85 мингдан ортиқ диний фаолият учун жойлар мавжуд.

Хитой ҳукумати диний зиддиятлар туфайли ижтимоий тангликни олдини олишга ҳаракат қилмоқда. “Диний масалалар тўғрисида” 2004 йил 30 ноябрдаги 426-сонли қарорида жамоатчилик ва диний тузилмалар вакиллари томонидан кенг муҳокама қилинди. Янги қоидалар диндорлар ва атеистлар, шунингдек турли динларнинг издошлари ўртасида ўзаро ҳурматни талаб қиладиган диний ва ижтимоий уйғунликка урғу беради.

Диний масалалар бўйича 2004 йилдаги 6-сонли қарорида диний ташкилотлар нотижорат бирлашма тури сифатида кўриб чиқилган ва шунинг учун 1998 йил 25 октябрдаги Ижтимоий ташкилотларни рўйхатдан ўтказиш ва бошқариш тўғрисидаги низомга бўйсунди. Диний ташкилотларни рўйхатдан ўтказишда ХХР маъмуриятлари ёки тегишли ваколатларга эга бўлган маҳаллий ҳокимият органлари иштирок этадилар. Расмий равишда таъсисчилар эркин рўйхатдан ўтиш учун мурожаат қилиш ҳуқуқига эга бўлишларига қарамай, амалда процедура жуда мураккаб.

Ҳар қандай диний ташкилотни рўйхатдан ўтказиш учун давлат миқёсидаги ташкилотлар Хитой халқининг ватанпарвар бирлашган фронтининг, маҳаллий миқёсдаги диний ташкилотлар тегишли ваколатларга эга бўлган провинциялар, автоном вилоятлар ва муниципалитетларнинг рухсати талаб қилинади.

Амалиётда ХХР Давлат диний бошқармаси одатда диний ташкилотларни рўйхатдан ўтказиш бўйича тегишли рухсатни бермаган. Бу шуни англатадики, мамлакатда янги диний ташкилотларни рўйхатдан ўтишнинг иложи деярли йўқ. Бешта тан олинган диний ташкилотлар бундан мустасно, чунки уларнинг вакиллари Хитой Халқ сиёсий маслаҳат кенгашининг Миллий кўмитаси аъзоларидир. Хитой қонунларига кўра, ушбу кўмитанинг аъзоси бўлган ҳар қандай уюшма рўйхатдан ўтишни талаб қилиши мумкин.

Агар диний ташкилот диний таълим фаолияти билан шуғулланишни режалаштирилса, рўйхатдан ўтиш учун ариза диний ташкилот томонидан ХХР Давлат кенгашининг диний ишлар бўлимига топширилиши керак. Агар режалаштирилган фаолият битта провинция ҳудуди билан чекланган бўлса, ҳужжатлар ўша провинциянинг диний ишлар бошқармасига тақдим этилади.

Ҳар қандай ибодатхонанинг қурилиши провинция даражасида Хитой Халқ ҳукумати Дин ишлари бўйича бўлимлари томонидан тасдиқланиши керак. Назорат процедуралари бундай жойни яратишга тайёргарлик пайтидан бошланади. Қурилиш учун рухсатнома диний объектни қуриш бўйича ҳар қандай фаолият бошланишидан олдин олинishi керак. Хитой Халқ Ҳукумати Дин ишлари бўйича бўлимлари амалга оширилаётган барча ҳаракатлар ХХР қонунлари ва қоидаларига мос келишини таъминлаш мақсадида қурилишнинг боришини кузатиб бориш ва текширишга ҳақлидир.

2000 йилда ХХР Дин ишлари бўйича давлат бошқармаси "Хитой Халқ Республикасида чет эл фуқароларининг диний фаолиятини тартибга солиш тўғрисидаги низомни амалга ошириш қоидалари"ни чиқарган. Ушбу Қоидаларга мувофиқ, чет эл диний етакчилари диний маросимларда қонуний рўйхатдан ўтган жойларда (ибодатхоналар, черковлар, монастырлар ёки масжидларда) ибодатларда қатнашишлари, воизлик қилишлари мумкин.

Бироқ, бу марказий ҳукуматнинг бевосита назорати остида бўлган, провинция, автоном район ёки муниципалитет даражасида тан олинган хитой диний ташкилотлари томонидан таклиф қилинганидан кейингина мумкин. Диний ходим деб тан олинмаган чет элликлар, рўйхатдан ўтган диний ташкилотларда ваъз қилиш ва қатнашишдан олдин, мазкур ташкилотни назорат қилувчи провинция, автоном район ёки муниципал органлардан таклифнома олишлари керак.

*Германия Федератив Республикасининг аҳолиси сони 83 млн. кишидан ортиқ.*

Шундан, нинг 23,76 млн. аҳоли (28,9%) католик черковига, 22,27 млн. киши (27,1%) евангель черковига, 3,6 млн. киши (4,4%) ислом динига, 1,56 миллион киши (1,9%) православ, 1,40 млн. киши (1,7%) бошқа динларга эътиқод қилади. Шунингдек, 29,61 млн. шахс (36,0%) атеист ҳисобланади. Германиядаги диний озчиликлар орасида қарийб 270 минг буддист, 200 минг яҳудий, 165 минг Йегова шохидлари ва 100 мингта ҳиндлар бор.

Германиядаги диний ташкилотларнинг ҳолати Конституция, федерал қонунлар ва мамлакат қонунлари, шунингдек, динлар ва давлат ўртасидаги келишув шартлари билан белгиланади. Европанинг бошқа мамлакатларидаги давлат-конфессиявий муносабатларга қараганда, Германия давлат черкови ва черковнинг давлатдан қатъий ажратилиши ўртасида ўртача позицияни эгаллайди. Германиядаги давлат-конфессия муносабатларини ҳамкорлик ёки шериклик деб таърифлаш мумкин. Давлат армия ва қамоқхоналарда диний ташкилотлар билан таълим, ижтимоий иш, руҳоний хизмати соҳасида ҳамкорлик қилади.

Г. Робберс фикрича, давлат-конфессия муносабатлари учта асосий принципга асосланади: бетарафлик, бағрикенглик ва тенг ҳуқуқлар. Нейтраллик давлатни ўзини бирон бир конфессия билан боғламайди; давлат дини мавжуд эмас. Давлатга бирон бир динга, дунёқарашга ёки муайян диний ташкилотга нисбатан алоҳида, эътиборни намоён этишга йўл қўйилмайди. Бетарафлик, шунингдек, давлатнинг диний бирлашмаларнинг ички ишларига аралашмаслигини англатади [2].

Германиянинг 1949 йил 23 майда қабул қилинган Конституциясининг муқаддимаси, немис халқи ушбу Конституцияни "Худо ва халқ олдида ўзларининг жавобгарлигини англаган ҳолда" қабул қилганлиги билан бошланади.

Германияда давлат ва диний ташкилотлар муносабатлари билан шуғулланадиган ягона федерал давлат органи йўқ. Давлат диний ташкилотлар билан ҳамкорликни муайян йўналишга бевосита масъул бўлган вазирлик ва идоралар орқали амалга оширади. Масалан, ҳарбий руҳонийларнинг фаолияти Мудофаа вазирлиги, қамоқхоналарда "диний ёрдам" (руҳонийлар хизмати)ни ташкил этиш - Адлия вазирлиги, давлат мактабларида диний таълим - Маданият вазирлиги амалга оширади.

Диний ташкилотга оммавий ҳуқуқий ташкилот (жамоат ташкилоти) мақомини бериш тартиби Ерларнинг қонун ҳужжатлари билан белгиланади. Айрим Ерларда (Шимолий Рейн-Вестфалия, Бремен) парламент ушбу мақомни қонун қабул қилинишини талаб қилади. Бошқа мамлакатларда бу ҳуқуқат ижро этувчи ҳокимият қарори билан амалга оширилади (Берлин ва Қуйи Саксония ерларида) ёки Бавария маданият вазирлиги вазирининг оддий рухсати билан берилади.

Қоида тариқасида, Ерлар қонунчилигига кўра диний ташкилот жамоат ташкилоти статусини олиш учун ушбу ернинг умумий аҳолисининг камида 1/1000 аъзоларига эга бўлишини талаб қилади. Яъни, ташкилот аъзоларининг сони жамоат ҳаётида муҳим рол ўйнаши учун етарлича катта бўлиши керак. Ҳаммаси бўлиб, 100 дан ортиқ турли динларга мансуб диний ташкилотлар Германияда жамоат бирлашмаси сифатида тан олинган. Масалан, Берлинда, ҳатто Йегова шохидлари ҳам жамоат бирлашмаси мақомига эга.

Жамоат бирлашмаси мақомига эга бўлмаган диний бирлашмалар фуқаролик қонунчилигига мувофиқ ташкил этилади. Рўйхатдан ўтиш учун улар камида 7 кишидан иборат бўлиши керак.

Германияда ибодатхоналар ва бошқа диний бинолар, асосан, уларга хизмат кўрсатишни таъминлайдиган диний ташкилотларга тегишли. Диний ташкилотлар қонунларда, динлар ва давлат ўртасидаги шартнома шартларида назарда тутилган асосларга биноан диний биноларни сақлаш учун давлат томонидан ёрдам оладилар. Шунингдек, федерал ерлар ҳар йили ибодатхоналарга тахминан 22 млн. евро миқдорида субсидиялар тўлайди.

Федерал Жиноят кодексининг 130-моддаси 2-қисмига биноан, аҳолининг бир қисмига ёки миллий, ирқий, диний гуруҳга қарши нафратни қўзғатадиган материалларни тайёрлаш ёки тарқатиш учун уч йилгача қамоқ ёки пул жаримаси билан жазоланади. Диний ташкилот ходимлари ўзларига айбни тан олиш билан иқрор бўлган шахслар тўғрисида хабар беришга мажбур эмас.

Кимки қасддан ва қўпол равишда давлат ҳудудида жойлашган диний ташкилотга ёки бошқа диний жамиятга ибодат жараёнини бузса ёхуд ибодат қилиш учун мўлжалланган жойда ҳақоратли шафқатсизликларни содир этса, уч йилгача қамоқ ёки жарима билан жазоланади.

*Буюк Британия* аҳолисининг сони 66 млн. кишидан ортиқ. Аҳолининг этникоди бўйича христианликка 47 млн. киши (71,1 %), исломга 3 млн.га яқин киши (4,4%), ҳиндуликка 870 мингга яқин киши (1,3%), яҳудийликка 350 мингга яқин киши (0,5%), буддизмга 270 мингга яқин киши (0,4%), маҳаллий динларга 200 мингга яқин киши (0,3%) ва бошқа динларга 470 мингга яқин киши (0,7%) мансубдир. Шунингдек, 14 млн.дан ортиқ шахс (21,3%) атеист ҳисобланади [3].

Ҳозирги кунда ислом Англиканизмдан кейин Буюк Британияда иккинчи йирик дин. Мусулмонларнинг катта қисми Англия ва Уэлсда истиқомат қилади. 2015 йилги аҳоли рўйхатига кўра, бу ерда 2,7 миллион мусулмон истиқомат қилади (Англия ва Уэлс аҳолисининг 4,8 фоизи) ва 2020 йилда уларнинг улуши 3,0 фоизни ташкил етди. Шотландияда мусулмонлар сони 50 мингдан кам ёки аҳолининг 1 фоиздан камроғини ташкил қилади.

Ҳозирги кунда Буюк Британияда Англия черковига тегишли 42 та ва Уэлсда 5 та собор мавжуд. Англия черковида қарийб 16000 та черков бор.

Мамлакатда тахминан 1500 та масжид мавжуд. Мусулмонлар орасида суннийлар устунлик қилади. Энг қадимги мусулмон ташкилоти - Британия мусулмонлари уюшмаси 1889 йилдан бери мавжуд. Ундан ташқари яна бир қанча исломий ташкилотлар фаолият олиб боради. Буюк Британиянинг барча мусулмонларини бирлаштирадиган ягона ташкилот ёки маънавий марказ йўқ.

Буюк Британияда 350 га яқин синагогалар мавжуд. Ортодоксал Бирлашган Синагогаси мамлакатдаги 64 та ибодатхоналарни ўз ичига олади.

Англия қонунчилигига кўра, диний ташкилотларни махсус рўйхатдан ўтказишни талаб қилмайди. Ихтиёрий равишда рўйхатдан ўтиш диний бино ёки бошқа ибодат жойига нисбатан амалга оширилиши мумкин.

Бошқа диний ташкилотларга тегишли бўлган, Англия черковига тегишли бўлмаган бинолардан ташқари, шу қаторда христиан бўлмаган динлар, 1855 йилдаги Ибодат жойларини рўйхатдан ўтказиш тўғрисидаги қонунга биноан рўйхатга олиниши мумкин [4].

Ушбу қонуннинг 2-моддасига биноан, Англокан черковига мансуб бўлмаган динларга этникод қилувчиларнинг ибодат учун ҳар бир йиғилиш жойи, шунингдек, шу пайтгача рўйхатдан ўтганлик гувоҳномаси олинмаган ва рўйхатдан ўтмаган ва қонуний равишда қайд этилмаган ибодатхоналар Англия Туғилганлар, вафот этганлар ва никоҳларни рўйхатдан ўтказувчисидан ёзма равишда рўйхатдан ўтганлик тўғрисидаги гувоҳномани, бундай жой жойлашган ҳудуднинг Регистратор-суперинтенданти орқали олиниши мумкин.

Юқорида айтиб ўтилган регистратор-суперинтенданти, бундай сертификатнинг нусхасини олган ҳолда, уни дарҳол юқорида кўрсатилган Бош регистраторга юбориши шарт, у белгиланган тартибда кўрсатилган жойни рўйхатдан ўтказиб, кейинчалик ушбу ташкилотларга топшириш учун кўрсатилган гувоҳномаларни регистратор-суперинтендантига қайтариши шарт. Гувоҳноманинг иккинчи нусхасини Бош регистратор бўлим регистрида сақлашга мажбурдир.

Давлат мактаб таълими тизимида муайян конфессияга алоқадор бўлмаган диний таълим мажбурий ҳисобланади. Кўпинча христианликка бағишланган диний таълим сабоқларидан ташқари бошқа йирик динлар, хусусан яҳудийлик, ислом, буддизм, ҳиндуизм ва сикхизм ҳақида тарихий ва маданий характерга эга объектив маълумотлар беради.

Тақдим этилган маълумотлар объектив ва нейтрал сифатида шакллантирилганига қарамай, болалар ота-оналарининг ёки ўзларининг илтимосларига биноан ушбу дарслардан озод қилиниши мумкин.

Буюк Британияда дин ва диний ташкилотларга тегишли 20 га яқин босма нашрлар мавжуд. Мамлакатнинг асосий динлари билан боғлиқ нашрлар, қаторида Church Times ҳафтада 30 минг нусхадан ортиқ тираж билан нашр этилади ва 80 мингга яқин китобхонларга эга, уларнинг аксарияти Англикан черкови билан боғлиқ.

Шунингдек, христиан бўлмаган динларнинг диний нашрлари, шу жумладан Jewish Chronicle, Muslim News ва Sikh Times нашрлари мавжуд.

Диний мазмундаги ОАВ орқали намойишларни узатишда конфессиялар билан ўзаро мулоқот бўлиши учун Марказий Диний Маслаҳат Қўмитаси (СРАС) тузилган бўлиб, уларнинг аъзолари асосий конфессиялар орасидан ВВС ва алоқа бюроси томонидан тайинланади.

Қозоғистон Республикасида диний бирлашмаларни рўйхатдан ўтказилиш тартиби “Диний фаолият ва диний бирлашмалар тўғрисида”ги Қонунида назарда тутилган хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда, “Юридик шахслар, филиаллар ва ваколатхоналарни давлат рўйхатдан ўтказиш тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ амалга оширилади. Диний бирлашмалар эса маҳаллий, ҳудудий (регионал) ва республика мақомида рўйхатдан ўтишлари мумкин [5].

Мамлакатда 18 конфессия таркибидаги жами 3688 диний бирлашма (2579 мусулмон, 333 православ, 85 католик, 667 протестант, 7 яҳудий ва 17 та бошқа) рўйхатдан ўтган. Бугунги кунда республикада 495 миссионер фаолият олиб бораётган бўлиб, уларнинг 238 нафари католик, 87 нафари православ вакиллари дир [6].

“Диний фаолият ва диний бирлашмалар тўғрисида”ги қонунда миссионерлик фаолияти ҳам тартибга солинган. Қонуннинг 8-моддасида кўра, миссионерлик фаолияти Қозоғистон Республикаси фуқароларига, шунингдек, хорижликлар, фуқаролиги бўлмаган шахсларга фақат рўйхатдан ўтганидан сўнг рухсат этилади. Мамлакатда “Миссионерлик фаолияти билан шуғулланувчи шахсларни рўйхатга олиш ва қайта рўйхатдан ўтказиш” давлат хизматининг стандарти тасдиқланди. Қозоғистон Республикаси Дин ишлар бўйича Агентлиги раиси томонидан 2012 йил 18 июлда “Миссионерлик фаолиятини амалга оширувчи шахсларни рўйхатга олиш ва қайта рўйхатдан ўтказиш” Давлат хизматининг Низоми тасдиқланди [7].

Тожикистон Республикасида аҳолисининг 94% ислом (93% суннийлар, 1% шиалар) динига эътиқод қилса, 6%ни ноисломий диний конфессиялар (рус православ, римкатолик, корейс-протестант, еттинчи кун адвентистлари, баптистлар, буддавийлик, яҳудийлик, баҳоийлик ва бошқ.) вакиллари, 0,01% атеист ва ҳеч бир динга эътиқод қилмайдиганлар ташкил этади.

Мамлакатда 4005 та диний ташкилот рўйхатдан ўтган бўлиб, улардан 3930 таси исломий (3558 та маҳаллий, 323 та жомеъ ва 47 та марказий масжидлар ҳамда 2 та исмоилийлар марказлари), 75 таси ноисломий диний ташкилотлардир. Тожикистон исломий диний ташкилотлар, имом хатиблар сони ва уларнинг аҳоли жон бошига нисбати кўрсаткичи бўйича Марказий Осиё давлатлари орасида етакчи давлат ҳисобланади.

Тожикистон Республикасида дин соҳасини тартибга солувчи асосий меъёрий-ҳуқуқий ва концептуал ҳужжатлар Тожикистон Конституцияси (1994 йил 6 ноябрь), “Терроризмга қарши кураш тўғрисида” (1999 йил 16 ноябр, янги таҳрир), “Экстремизмга қарши кураш тўғрисида” (2003 йил 8 декабрь), “Виждон эркинлиги ва диний уюшмалар тўғрисида” (2009 йил 26 март, янги таҳрир), “Болаларнинг таълими ва тарбиясида ота-оналарнинг жавобгарлиги тўғрисида”, “Урф-одатлар, байрам ва маросимларни тартибга солиш тўғрисида”ги (2017 йил 30 август, янги таҳрир) қонунлари, Тожикистон Республикасининг 2030 йилгача ривожланиш ва 2016-2020 йилларда экстремизм ва терроризмга қарши кураш бўйича миллий стратегиялари ҳамда Тожикистон Республикаси дин соҳасидаги давлат сиёсати концепциясидан (2018 йил 4 апрель) иборат.

2018 йил 4 апрель куни Тожикистон Республикасининг дин соҳасида давлат сиёсати концепциясининг қабул қилинди. Унга асосан, республиканинг келгуси йиллар учун дин соҳасидаги ислохотлар ва чора-тадбирларнинг мақсади, вазифалари, тамойиллари ва устувор йўналишлари белгилаб олинди [8].

Халқаро ҳуқуқ нуқтаи назаридан, биз кўриб чиққан мамлакатларда дин эркинлиги тўлиқ таъминланган ва фуқароларнинг динга ва эътиқодидан қатъи назар, тенг ҳуқуқлилиги кафолатланган. Англия черковининг давлат мақомига эга бўлиши, Германияда давлат-конфессия муносабатларининг ҳамкорлик моделидаги Рим католик черкови ва евангелист черковининг устунлиги ҳамма учун диний эркинлик чекланишини англамайди. Ҳар бир мамлакат диний ташкилотларнинг миллатлар тарихи ва замонавий ҳаётидаги аҳамиятини инобатга олган ҳолда уларнинг ҳуқуқий мақоми хусусиятларини белгилайди.

**ИҚТИБОСЛАР/СНОСКИ/REFERENCES**

1. <https://countrymeters.info/ru/China#religion> сайтидан. Мурожаат санаси 20.03.2020 й.
2. Робберс Г. Государство и Церковь в Германии// Государства и религии в Европейском Союзе. — С. 130–131.
3. [https://countrymeters.info/ru/United\\_Kingdom\\_\(UK\)#religion](https://countrymeters.info/ru/United_Kingdom_(UK)#religion) сайтидан. Мурожаат санаси 20.03.2020 й.
4. Places of Worship Registration Act. [URL:http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/18-19/81/1855](http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/18-19/81/1855).
5. Закон Республики Казахстан “О религиозной деятельности и религиозных объединениях” от 11 октября 2011 г. № 483. [online.zakon.kz/Document/? doc\\_id=31067690](http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31067690).
6. Шибутов М., Шibuтова Л. Ситуация в религиозной сфере Казахстана: обзор 15.06.2017 <https://regnum.ru/news/2288695.html>
7. Приказ Председателя Агентства Республики Казахстан по делам религий «Об утверждении Регламента государственной услуги по проведению регистрации и перерегистрации лиц, осуществляющих миссионерскую деятельность». [adilet.zan.kz/rus/docs/V1200007823](http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1200007823).
8. Концепция государственной политики Республики Таджикистан в сфере религии. 16 апреля 2018 года. URL: <http://din.tj/?q=node/785>

ISSN: 2181-4031  
DOI Journal 10.56017/2181-4031

# ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

I-ЖИЛД, 12-СОН

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ-I, НОМЕР-12

JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

VOLUME-I, ISSUE-12

«Фундаментал тадқиқотлар» электрон журнали 2022 йил 22 декабрь куни № 054837-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Муассис: «IMFAKTOR Pages» масъулияти чекланган жамияти.

Таҳририят манзили: 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55

Эл. почта: [tahririyat@imfaktor.uz](mailto:tahririyat@imfaktor.uz)

Веб-сайт: [www.imfaktor.uz](http://www.imfaktor.uz)